

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ**FUNCTIONAL PRINCIPLES FOR DEFINING THE SPHERE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION**

У статті досліджено доктринальні підходи до визначення сфери інформаційних технологій та правової природи цифрових об'єктів інтелектуальної власності у контексті їх адміністративно-правової охорони. Проаналізовано галузево-інституційний, технологічний і функціональний підходи до окреслення ІТ-сфери. Встановлено, що суб'єктна модель, побудована на переліку видів діяльності та статусі учасників ІТ-ринку, не охоплює цифрові об'єкти, створювані поза спеціалізованою ІТ-індустрією, тоді як технологічний підхід неминуче стикається з проблемою швидкого застарівання нормативних переліків. Обґрунтовано переваги функціонального підходу, за яким сфера інформаційних технологій визначається через характер суспільних відносин і функції, реалізовані із застосуванням програмно-технічних засобів та електронних комунікаційних мереж. Запропоновано розуміти її як сукупність відносин, що виникають у зв'язку зі створенням, обробленням, зберіганням, передаванням, захистом і використанням інформації відповідними технічними засобами. Розглянуто адаптаційний, інноваційний та функціонально-категоріальний підходи до цифрових об'єктів інтелектуальної власності. Обґрунтовано, що такі об'єкти не формують самостійного інституту права інтелектуальної власності, однак можуть розглядатися як надінституційна функціональна категорія для потреб адміністративно-правового дослідження. Підставою їх об'єднання визначено спільність характеристик, що впливають на діяльність публічної адміністрації: цифрову форму існування, транскордонність використання, залежність від технічної інфраструктури та посередників, специфіку виявлення і доказування порушень. Запропонований підхід орієнтує подальше вдосконалення правового регулювання не на створення окремого інституту цифрової інтелектуальної власності, а на адаптацію адміністративних процедур, компетенційних норм і складів адміністративних правопорушень до особливостей цифрового середовища.

Ключові слова: сфера інформаційних технологій, ІТ-сфера, цифрові об'єкти, інтелектуальна власність, адміністративно-правова охорона, функціональний підхід, технологічна нейтральність, публічна адміністрація, цифрове середовище.

The article examines doctrinal approaches to defining the information technology sector and the legal nature of digital intellectual property objects in the context of their administrative and legal protection. The sectoral-institutional, technological and functional approaches to delimiting the IT sector are analysed. It is established that the subject-based model, which relies on a list of activities and the formal status of IT market participants, fails to encompass digital objects created outside the specialised IT industry, whereas the technological approach inevitably faces the rapid obsolescence of statutory lists of technologies. The advantages of the functional approach are substantiated, according to which the information technology sector should be defined by reference to the nature of social relations and the functions performed through software and technical means and electronic communications networks. The IT sector is proposed to be understood as a set of social relations arising in connection with the creation, processing, storage,

transmission, protection and use of information by means of the relevant technological infrastructure. The adaptive, innovative and functional-categorical approaches to digital intellectual property objects are examined. It is substantiated that such objects do not constitute an autonomous institution of intellectual property law; however, for the purposes of administrative law research, they may be regarded as a supra-institutional functional category. Their grouping is justified by the common characteristics that affect the activities of public administration, namely their digital form of existence, cross-border use, dependence on technical infrastructure and intermediaries, as well as the specific features of detecting and proving infringements. The proposed approach shifts the focus of further legal development away from establishing a separate institution of digital intellectual property and towards adapting administrative procedures, competence rules and administrative offence provisions to the specific characteristics of the digital environment.

Key words: *information technology sector, IT sector, digital objects, intellectual property, administrative and legal protection, functional approach, technological neutrality, public administration, digital environment.*

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток цифрових технологій та їх проникнення у практично всі сфери суспільного життя істотно ускладнюють визначення меж правового регулювання відносин, пов'язаних зі створенням, використанням і охороною результатів інтелектуальної діяльності. Традиційний підхід, за якого сфера інформаційних технологій пов'язується переважно з діяльністю спеціалізованих суб'єктів IT-ринку або з певним набором технологій, уже не забезпечує належної юридичної визначеності. Програмне забезпечення, бази даних, інформаційні системи та інші цифрові результати сьогодні створюються не лише спеціалізованими IT-компаніями, а й банківськими установами, органами публічної влади, підприємствами оборонно-промислового комплексу, закладами освіти, медичними установами та іншими суб'єктами, основна діяльність яких формально не належить до IT-індустрії.

За таких умов особливого значення набуває питання про критерії визначення сфери інформаційних технологій для потреб адміністративно-правового дослідження.

Стан наукової розробки проблеми. Питання правового регулювання цифрових відносин, визначення меж IT-сфери та охорони цифрових прав отримали розвиток у працях представників різних напрямів української юридичної науки, однак досліджувалися переважно фрагментарно та з різних методологічних позицій.

Адміністративно-правовий вимір цифрових прав представлений, зокрема, у працях П.І. Карташова, який досліджує адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи. Його наукові напрацювання мають значення для визначення суб'єктного та інституційного складників відповідної сфери. О.В. Синєокий розглядав проблематику високотехнологічного інформаційного права, що сприяло формуванню уявлення про нормативну специфіку суспільних відносин, пов'язаних із використанням високих технологій.

Інформаційно-управлінський аспект досліджуваної проблематики представлений у роботах П.С. Клімушина та А.О. Серенка, присвячених електронному урядуванню в інформаційному суспільстві. Окремі питання адміністративно-правового забезпечення безпеки функціонування публічних інформаційних сервісів досліджувалися Ю.О. Легезою, що має безпосереднє значення для розуміння ролі публічної адміністрації у цифровому середовищі.

Інший напрям наукової дискусії стосується можливості формування самостійного IT-права або ширшої категорії цифрового права. У працях О. І. Харитоновой та Є. О. Харитонова розвиваються підходи до осмислення нових цифрових явищ крізь призму трансформації традиційних правових конструкцій. В. Г. Воронкова та В. О. Нікітенко розглядають цифровізацію у ширшому контексті становлення цифрової людини та цифрового суспільства.

Попри наявність зазначених наукових розробок, недостатньо визначеним залишається питання про критерії відмежування IT-сфери для потреб саме адміністративно-правової охорони. Не сформовано також усталеного підходу до співвідношення суб'єктної, технологічної та функціональної моделей її визначення. Окремого теоретичного опрацювання потребує можливість розглядати цифрові об'єкти інтелектуальної власності не як новий самостійний інститут, а як надінституційну функціональну категорію, виокремлення якої зумовлюється специфікою діяльності публічної адміністрації. Саме цей аспект становить основну наукову нішу проведеного дослідження.

Метою наукової статті є обґрунтування функціонального підходу до визначення сфери інформаційних технологій та цифрових об'єктів інтелектуальної власності для потреб адміністративно-правової охорони шляхом порівняльного аналізу галузево-інституційного, технологічного й функціонального підходів їх розуміння.

Виклад основного матеріалу. Аналіз доктринальних джерел дає підстави виокремити три підходи до окреслення меж досліджуваної сфери.

Галузево-інституційний (суб'єктний) підхід визначає ІТ-сферу через перелік видів економічної діяльності та коло суб'єктів, які їх здійснюють. Нормативною опорою слугує перелік видів діяльності, що дають право на набуття статусу резидента Дія Сіті, а також відповідні позиції Класифікації видів економічної діяльності. Прибічники цього підходу (П.І. Карташов [1]; О.В. Синеокий [2] та ін.) вказують на його визначеність і зручність для правозастосування: коло суб'єктів окреслюється формально, а отже, легко верифікується контролюючими органами.

Цей підхід, однак, має принципову ваду, зумовлену його походженням. Перелік видів діяльності у Законі України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» формулювався для цілей податкового стимулювання, тобто виконує фіскальну, а не охоронну функцію. Використання його як критерію для визначення предмета адміністративно-правової охорони призводить до логічно неприйнятних наслідків: програмне забезпечення, розроблене підрозділом банківської установи або структурним підрозділом органу публічної влади, формально опиняється поза «ІТ-сферою», хоча за своєю правовою природою та вразливістю до порушень воно нічим не відрізняється від продукту, створеного резидентом Дія Сіті. Крім того, суб'єктний критерій не витримує перевірки в ситуації аутсорсингу та розподіленої розробки, коли один продукт створюється кількома командами з різним правовим статусом і в різних юрисдикціях.

Технологічний (об'єктний) підхід пропонує визначати сферу через вичерпний перелік самих технологій або об'єктів – програмне забезпечення, бази даних, вебресурси, системи штучного інтелекту, технології розподіленого реєстру тощо. Його перевага – предметна конкретність. Основне заперечення проти нього має методологічний характер: будь-який перелік технологій за визначенням є відкритим і застаріває швидше, ніж завершується законодавча процедура його оновлення. Правове регулювання, побудоване на переліку технологій, приречене на постійне відставання – цю закономірність у літературі іноді описують як «проблему наздоганяючого регулювання» [3; 4 та ін.]. Історія українського законодавства про диски для лазерних систем зчитування є показовою ілюстрацією: спеціальний регуляторний режим створювався тоді, коли відповідний спосіб розповсюдження вже втрачав економічне значення.

Функціональний підхід, який обстоюється в цьому дослідженні, визначає сферу через характер суспільних відносин і функції, які виконуються за допомогою програмно-технічних засобів, безвідносно до формального статусу суб'єкта та конкретної технології. Він відповідає принципу технологічної нейтральності регулювання, послідовно проведеному в актах Європейського Союзу, і дозволяє охопити технології, які на момент нормотворення ще не існували [5].

Слід визнати, що функціональний підхід також критикується – насамперед за розмитість меж і ризик надмірного розширення предмета дослідження. Таке заперечення є слушним і потребує відповіді. Вона полягає в тому, що функціональне визначення сфери має доповнюватися чіткими критеріями віднесення конкретного об'єкта до досліджуваної категорії; саме розробленню таких критеріїв присвячено подальший виклад. Інакше кажучи, широта сфери компенсується строгістю ознак об'єкта.

З огляду на наведене видається обґрунтованим використовувати категорію «сфера інформаційних технологій» у функціональному значенні – як сукупність суспільних відносин, що виникають у зв'язку зі створенням, обробленням, зберіганням, передаванням, захистом і використанням інформації за допомогою програмно-технічних засобів та електронних комунікаційних мереж. Такий підхід дозволяє охопити не лише діяльність формальних учасників ІТ-ринку, а й ті випадки, коли цифрові об'єкти інтелектуальної власності створюються та використовуються поза межами ІТ-індустрії у вузькому сенсі – у банківському секторі, публічному управлінні, оборонно-промисловому комплексі, медицині, освіті.

Значно гострішою є дискусія щодо того, чи утворюють об'єкти інтелектуальної власності, які функціонують у цифровому середовищі, самостійну правову категорію [6, с. 56-60; 7]. У сучасній доктрині простежуються три позиції.

Адаптаційна (традиціоналістська) позиція виходить із того, що цифровізація не створює нових об'єктів права інтелектуальної власності, а лише змінює форму вираження та способи використання вже відомих. Комп'ютерна програма охороняється як літературний твір, вебсайт – як

складений твір, комп'ютерна гра – як аудіовізуальний твір із програмним компонентом. Відповідно, потреби у нових правових конструкціях немає – достатньо тлумачення чинних норм і, за необхідності, точкових уточнень. Така позиція історично домінує в континентальній традиції та має вагоме практичне обґрунтування: вона забезпечує стабільність системи права й не руйнує усталений категоріальний апарат [8, с. 45-50].

Інноваційна позиція обстоює необхідність формування самостійного правового інституту (а в найбільш радикальних варіантах – окремої підгалузі «цифрового права» або «ІТ-права»), предметом якого стали б цифрові об'єкти з притаманним лише їм режимом. У вітчизняній науці ідея виокремлення ІТ-права як комплексного утворення розробляється, зокрема, представниками одеської цивілістичної школи (Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova) [9]. Аргументація ґрунтується на тому, що класичні інститути не здатні адекватно відповісти на виклики, пов'язані з машинною генерацією об'єктів, з розмиванням постаті автора, з мережевим характером використання. Критика цієї позиції зводиться до двох аргументів. По-перше, поява права особливого роду (*suī generis*) на неоригінальні бази даних і на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, засвідчує, що чинна система здатна до самооновлення без руйнування власної логіки. По-друге, конструювання окремої підгалузі на основі технологічного, а не предметно-функціонального критерію суперечить традиційним засадам системи права.

Компромісна (функціонально-категоріальна) позиція, якої дотримується автор, полягає в такому. Цифрові об'єкти інтелектуальної власності не утворюють нового інституту права інтелектуальної власності: кожен із них зберігає свою інституційну належність і охороняється за правилами відповідного інституту. Водночас сукупність цих об'єктів утворює надінституційну функціональну категорію, виокремлення якої є необхідним і виправданим саме для цілей адміністративно-правового дослідження. Підстава для такого виокремлення – не спільність правової природи, а спільність тих ознак, які визначають зміст діяльності публічної адміністрації: цифрова форма існування, транскордонність використання, залежність від технічної інфраструктури та посередників, специфіка доказування порушень. Публічна адміністрація реагує не на інституційну належність об'єкта, а на фактичні характеристики порушення, і саме тому потребує узагальнювальної категорії, якої приватне право не потребує [10]. Зазначене положення має практичне значення, адже: воно дозволяє уникнути хибної постановки питання про створення «нового законодавства про цифрову інтелектуальну власність» і переорієнтувати дослідження на вдосконалення адміністративних процедур, компетенційних норм та складів адміністративних правопорушень.

Висновки. Необхідно зробити висновок про відсутність достатніх підстав для визначення сфери інформаційних технологій виключно через суб'єктний або технологічний критерій. Галузево-інституційний підхід, попри його формальну визначеність і зручність для правозастосування, є функціонально обмеженим цілями того нормативного регулювання, в межах якого сформовано відповідний перелік суб'єктів або видів господарської діяльності. Зокрема, перелік видів діяльності, який є підставою для набуття статусу резидента Дія Сіті, має спеціальне економіко-правове та фіскальне призначення, а тому його використання як універсального критерію адміністративно-правової охорони не відповідає природі досліджуваних відносин.

Суб'єктний критерій не дозволяє належним чином охопити ситуації, коли однорідні за своїми юридично значущими властивостями цифрові результати створюються суб'єктами, які формально належать до різних сфер економічної чи публічної діяльності. Програмне забезпечення, створене банківською установою, органом публічної адміністрації або суб'єктом оборонно-промислового комплексу, не змінює своєї правової природи лише через те, що його розробник не має статусу спеціалізованого суб'єкта ІТ-ринку. Крім того, суб'єктний підхід виявляється малопритатним для розподіленої та аутсорсингової моделі розробки, коли у створенні одного продукту беруть участь суб'єкти з різним правовим статусом та юрисдикційною належністю.

Технологічний підхід також не може бути визнаний достатнім для визначення меж ІТ-сфери. Його головна вада пов'язана з принциповою неможливістю сформувати стабільний вичерпний перелік цифрових технологій та об'єктів в умовах їх постійної трансформації. Нормативне закріплення конкретного переліку неминує породжує ризик його швидкого застарівання та відтворює модель «наздоганяючого регулювання». Унаслідок цього юридична категорія стає залежною від актуального стану технологій, тоді як право повинно зберігати здатність охоплювати майбутні технологічні форми без постійного перегляду базових понять.

За результатами дослідження перевагу надано функціональному підходу, який дозволяє визначати сферу інформаційних технологій через характер суспільних відносин і функції, що

реалізуються за допомогою програмно-технічних засобів та електронних комунікаційних мереж. Такий підхід відповідає принципу технологічної нейтральності та усуває залежність правового режиму від статусу конкретного суб'єкта або найменування певної технології. Запропоновано розуміти сферу інформаційних технологій як сукупність суспільних відносин, що виникають у зв'язку зі створенням, обробленням, зберіганням, передаванням, захистом і використанням інформації за допомогою програмно-технічних засобів та електронних комунікаційних мереж.

Список використаних джерел:

1. Карташов П.І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації та захисту цифрових прав особи – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», Київ, 2025. 252 с.
2. Синєокий О.В. Високотехнологічне інформаційне право України : навчальний посібник. Харків : Право, 2010. С. 54–55
3. Костенко О. В. Напрями розвитку права у сфері Інтернет речей (IoT) та штучного інтелекту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.15421/392161>.
4. Костенко О. В. Управління ідентифікаційними даними: правове регулювання анонімізації та псевдонімізації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 1. С. 110–118.
5. Серебро М. Адміністративно-правове регулювання використання технології штучного інтелекту: національний та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2024. № 70. С. 40–44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.70.8>
6. Клімушин П.С., Серенко А.О. Електронне урядування в інформаційному суспільстві : монографія. Харків : Магістр, 2010. 312 с.
7. Карташов П.І. До питання захисту цифрових прав. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars (October 3–4, 2024. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. (362 pages). P. 349-352
8. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів – Торунь: LihaPres, 2022. 460 с.
9. Харитонов О. І. Право інтелектуальної власності. К.: Юрінком Інтер, 2020. 540 с.
10. Легеза Ю.О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки ведення публічних інформаційних сервісів як складова національної безпеки України. *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation : Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 301 p. P. 6-21. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-208-1-1>

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 29.09.2025